

ОБРАЗ БЛАГОРОДНОГО РОЗБІЙНИКА В ДРАМІ МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО «ЮРКО ДОВБИШ»

У статті зроблено спробу проаналізувати особливості образу благородного розбійника опришка Юрка Довбиша у драмі Михайла Старицького, його відповідність образу Тараса Бараболі з роману К.-Е. Францоza «За правду», за мотивами якого створювалась драма, та улягання літературній традиції зображення карпатських народних месників. Робиться висновок, що образ головного героя у даному разі – основний стрижень драматичного твору, через нього автор проводить нетрадиційну для подібних образів ідею про неморальність і невиправданість насильства навіть у пошуках законності і справедливості. Ідея образу протагоніста та його змістове наповнення мають своїм джерелом роман К.-Е. Францоza, але його втілення відбулося засобами традиційної української драми того часу з її підвищеною емоційністю, театральністю, видовищністю, мелодраматичними ефектами. У статті показується, що романтичний герой з просвітницьким світоглядом Юрко Довбиш засновує своє життя на християнських постулатах, текст його мовної партії має виразні поклики на Святе Письмо. Образ викликає асоціації з історичним Довбушем та його літературними інтерпретаціями, а також має перегуки з образом «нової людини», введеним в українській літературі 1870-1890-х років. Драма «Юрко Довбиш» є цікавим зразком «ідейної» драми, образ головного героя розвивається з розгортанням ідеї, і цій ідеї підпорядковується вся дія. Таким чином, аналіз образу благородного розбійника Юрка Довбиша з однойменної драми М. Старицького увиразнює духовний профіль автора, дає бачити особливості його драматургічного письма, додає нові штрихи до його творчої особистості.

Ключові слова: українська драматургія другої половини ХІХ ст., Михайло Старицький, благородний розбійник, Довбуш, ідеальний герой, романтичний герой, «нова людина», неморальність насильства, К.-Е. Француз.

Постановка проблеми. П'єса М. Старицького «Юрко Довбиш» дотепер не привертала пильну увагу дослідників, про неї згадувалося принагідно, і розглядали їїв цілому як твір про боротьбу селян за соціальну справедливість (зокрема П. Будівський[2] та Т. Джурбій[3], які ширше проаналізували драму). Однак головний герой драми Юрко Довбиш не вміщається у рамки традиційного образу благородного розбійника, через нього, вважаємо, драматург виразив близькі йому ідеї, суголосні ідеям австрійського письменника К.-Е. Францоа, на основі роману якого створювалася драма.

Мета статті – виявити особливості образу головного героя, благородного розбійника Юрка Довбиша, і тим з'ясувати основні настанови автора та його послання до реципієнта.

Виклад основного матеріалу. У творчому доробку Михайла Старицького є три твори, де головним персонажем виступає благородний розбійник: перший драматичний твір – лібрето за драмою О. Стороженка «Гаркуша» (1864), останній прозовий твір – роман «Разбойник Кармелюк» (1903) та драма «Юрко Довбиш» за романом К.-Е. Францоа «Боротьба за право» (1882, переклад російською мовою – 1883), написана у 1880-х роках (перша редакція – 1883 р., переробка – 1888 р.). Очевидно, що роман Францоа зацікавив Старицького настільки, що драма за його мотивами постала одразу. Вона не тільки виявляє інтерес автора до матеріалу сюжетного, подієвого, але і до інтелектуально-духовного його наповнення, дає бачити духовні інтенції самого Старицького, означає його шукання. Матеріал роману надзвичайно цікавий, гострий: питання про сповідування правди і добра, про перемогу правди і права (або хоча б законності), про засоби її досягнення ставить собі кожне покоління і не завжди знаходить правильні відповіді. І за перебігом видимих подій, і за напруженою драматизму переживання головної ідеї обидва твори можуть бути віднесені до гостросюжетних.

Драма Старицького стоїть на межі між драмою ідеї, якою вона могла б бути, максимально наблизившись до роману, і традиційним твором про життя опришків. Слід одразу сказати, що висновок, який робить автор, був малоприйнятним для загалу з різних причин. Тому, думається, і романтичні пристрасті, якими завжди цікавиться читач, і присутні у драмі соціальні мотиви, люблені літературознавцями, і сценічність, забезпечена режисерським талан-

том Старицького, нечасто приваблювали до драми дослідників та театральних діячів. Про драму писалося скупо, її не могли оминати, оглядаючи творчість Старицького, але про те, що драматург не схвалює виступи із зброєю в руках, не говорилося. Ольга Цибаньова пише: «Фінал начебто не логічний. Таким мелодраматичним фіналом соціальне звучання приглушується. І тут напрошується думка, що таке завершення твору зроблено автором з якоюсь певною метою, скоріш за все з огляду на цензуру» [14, с.111]. Про цю особливість драми Й. М. Куриленко зазначає: «Головний герой Юрко не розбійник і не кримінальний злочинець, а народний месник; біда його, що він *вдавався до зайвих роздумів* і був м'якотілим...» [5, с.39] (виділення наше – О. Ш.). Думається, що у даному разі і фінал драми, і особливості образу головного героя не є випадковими і не виправданими. Тут будемо спиратися на висновки дослідників щодо особливостей світогляду самого Старицького, який, за словами В. Т. Поліщука «...явно розчарувався в радикалізмі, у правильності, моральності революційних перетворень, чи інтуїтивно, чи осмислено побачивши й відчувши у пропагованих революційних ідеях не тільки реальну, але й потенційну загрозу й утопічність» [10, с.71]. Цю думку підтверджує Н. В. Левчик: «Ідея неприйнятності для людства братовбивчих воєн, силового розв'язання конфліктів проходить через усю історичну прозу Старицького: це і трилогія «Богдан Хмельницький», і дилогія «Молодість Мазепи», «Руїна». Особливо художньо переконливо розкрита ця ідея в романі «Останні орли» [7, с. 24]. Отже, і в інших творах цього автора виявилось його ставлення до насильства. Ще один його герой – благородний розбійник – Кармелюк із останнього історичного роману теж відмовляється від збройної боротьби. «Рішення Кармелюка зректися соціально-активної позиції, місії месника і народного оборонця – не зрада сповідуваним ідеалам, а крах цих ідеалів...», – робить висновок дослідниця [6, с.43]. І перший благородний розбійник, над образом якого працював драматург – Гаркуша з драми Стороженка – у фіналі перевиховується; це історія не розбою, а навернення розбійника на чесний шлях. Бачимо, що вибір Старицьким роману Францоza сповна підтверджує думку літературознавців, що драматург шукав для переробки чи інсценізації «внутрішньо споріднені йому твори» [1, с. 31].

Деякі дослідники вважають, що прототипом героя Францоza став Олекса Довбуш [3, с. 178-179], але сам Францоз у романі чітко відмежує свого героя від інших опришків і від Довбуша [13, с. 156-157]. І за суттю ідеї, яку в нього вклав автор, Тарас Бараболя зовсім не Довбуш. Так само Юрко Довбиш з драми Старицького не є лише борцем за соціальну справедливість, але і шукачем правди міжлюдських взаємин, і шукачем Божої істини. Недаремно Д. С. Наливайко пише в післямові до видання роману, що «з волі автора Тарас Бараболя починає мислити так, ніби він закінчив принаймні два факультети німецького університету, юридичний і теологічний» [8, с. 350]. Погоджуємося з думкою дослідника П. В. Рихла, що зміною імені Тараса Бараболі на Юрка Довбиша «автор хотів викликати асоціації з історичною постаттю Олекси Довбуша», але не вважаємо, що протагоніст у інсценізації Старицького «казнав відчутної трансформації» [11, с. 25].

Перетворюючи Тараса Бараболю у Юрка Довбиша, драматург зберіг важливі, ключові моменти образу: 1) герой бореться за правду як таку (не для своєї вигоди, користі, і не тому, що за характером схильний до бунту, непокори); 2) світогляд його заснований на християнських постулатах; 3) він є активним захисником християнських постулатів, Божої правди, так розуміє своє життєве завдання, свою місію; 4) має пошану і авторитет серед селян, виділяється зі свого середовища не стільки силою (вона є), а мужністю, саможертвоністю.

Кажучи, що герой бореться за правду не для себе, маємо на увазі лише матеріальну, побутову вигоду, але не буттєву, світоглядну, бо для Тараса Бараболі віра в правду і «справедливе урядження світу» [13, с.69] є основою його існування, і без цієї віри його особистість може зруйнуватися. У Юрка Довбиша це виявляється тоді, коли він зупиняє порив селян із зброєю відвоювати свою землю. На слова свого «опонента» серед селян Загнибиди: «Ми не дяки, а вояки! Коли нас грабують, так обухом!», – відповідає: «Проти обуха знайдеться келеп: таким робом правди не дійдеш! Право повинно боронити правом, поки не скасовано закона» [12, с.228]. На зауваження, що судом справи не виграти, заперечує: «Такого справедливого діла не виграти? Тоді мусив би світ захитатися і запастися; ...Ні, *світ держиться правдою!*» [12, с.228]. І далі, у розмові з паном (графом Груздичем, власником маєтку): «...На правді та на братерстві світ стоїть, і кожен за ту прав-

ду мусить дбати» [12, с. 232]. Такі думки і слова героя М. Старицького ідуть цілком у руслі концепції К.-Е. Францоza.

Але якщо у Францоza майже до кінця роману неочевидно, що ці положення засновані на християнському віровченні, то Старицький у мові Юрка дає виразні поклики на Святе Письмо. На зауваження мандатора, що він з іншого села і йому немає діла до чужої громади, Юрко відповідає: «Христос сказав, положи душу свою за свої друзі» [12, с. 232] (Євангеліє від Іоанна, глава 15); після вивольнення побратимами з в'язниці, у роздумах про свою подальшу долю: «О, скорбить душа моя, але інакше не можна: *візьми хрест свій і за мене іди!*» [12, с.243](Євангеліє від Матвія, глава 16; Мр, гл. 8; Лк, гл. 9); у розмові з матір'ю, яка жаліє його, що «всього людського горя на себе не візьмеш і не піднімеш», каже: «...нехай я умру під його вагою, а кривді не поклонюсь і не сяду поруч з гонителями» [12, с.236]. (Перший псалом починається так: «Блаженъ мужъ, иже не иде на совѣтъ нечестивыхъ, и на пути грѣшныхъ не ста, и на сѣдалищи губителей не сѣде...»). Герой не допускає думати, що насильством можна досягти справедливості: «Що рушниці? Такий же гвалт: хто дужчий, той правий. Ні, на тому світ не може держатись. *Хто видобуде меча, од меча і загине*» [12, с. 236] (Євангеліє від Матвія, глава 26). Привертає увагу також репліка Юрка «...нема більшого щастя, як віддати все життя за ближнього» [12, с. 233], яка видає в авторові – М. Старицькому – людину, глибоко перейняту вірою.

Юрко Довбиш, як і Тарас Бараболя, бере на себе відповідальність і з великою переконаністю у можливість справедливого і мирного вирішення конфлікту, зупиняє розлючених селян, щоб не пролилася кров. Але переговори із можновладцями не приводять до бажаного результату. Хоч граф Груздич із драми не такий довершений негідник, як мандатор Гаск у романі, але він теж не проти покористуватися своїм становищем сильного. Пафос звернення головного героя до свого опонента приблизно однаковий у обох творах, але у Старицького з більшим наголосом на християнському змісті, те, що у Францоza існує у підтексті, у свідомості героя, у драматурга більше виражено наяв: «На Бога благаю тебе, пане, не зважуйсь на кривду стояти і людське право ламати: ти ж християнин і поставлений од Бога на вищу ступінь, з тебе й питається більше» [12, с.232]

(«И от всякого, кому дано много, много и требуется, и кому много вверено, с того больше взыщут» – Євангеліє від Луки, глава 12).

Оборона правди – моральний імператив для обох героїв: «А що ж зборонцям правди робити? Мовчати?! Се ж гріх, великий гріх: і проти правди, і проти самого Бога!..» [12, с.242].

У драмі героєві протистоять: пани, частина опришків, наречена Тетяна. У романі – частина панів і державна бюрократична машина, частина опришків, частина селян (до виступу протесту і відходу в гори). Якщо у Францоza Тарас Бараболя був щасливий у сім'ї, мав дружину, яка його розуміла і підтримувала, і в цілому був «один із найчесніших і найщасливіших людей, які *взагалі будь-коли жили на світі*» (виділення наше – О.Ш.) [13, с.32] – збіжжя родило, хазяйство розвивалося, діти росли, громада, у якої він був війтом, по троху піддавалася його цілеспрямованому позитивному впливу, – Юрко Довбиш Старицького, теж будучи найповажанішим у селі, не був поставлений автором у такі ідеальні умови – наречена Тетяна, хоч і підтримувала його перший час, не могла зрозуміти, чому вона мусить відмовитися від особистого щастя, і її поведінка завдавала героєві болю. У стосунках з нареченою не було гармонії, але протистояння. Зрештою герой помирає від рук Тетяни, як Олекса Довбуш від рук Дзвінки у фольклорних і більшості літературних творів. У останній сцені безтямна, засліплена пристрастю Тетяна, після багатьох невдалих спроб порозумітися з коханим, вбиває Юрка. Але розв'язка відбувається раніше, коли Юрко вирішує скласти з себе повноваження ватага і віддатися урядові і волі Божій. Цією останньою сценою драматург красиво закінчує п'єсу, надаючи Юркові Довбишу ще більшого ореолу романтичного героя.

Старицький уводить у драму персонажа, який у Францоza діє лише у ранньому дитинстві Тараса Бараболі, закладаючи підвалини його світогляду, це – мати. Якщо у романі вирішення конфлікту не обтяжене стражданнями матері, то у драмі Старицького лиходії можуть шантажувати Юрка Довбиша, оскільки мати постійно потребує допомоги, співчуття, рятування: її вигнали з хати, коли Юрко пішов у гори, її беруть до холодної, щоб заманити героя у пастку. Отже, бачимо, по-перше, те, що Францоza цікавить більше сама ідея, його герой покликаний вирішити кардинальне світоглядне питання: чи може людина прожити щасливо і добитися правди,

добра, успіху, процвітання, будучи абсолютно совісною, чесною, справедливою, доброю, діючи тільки добродійно, без насильства. Адже він мав усе, що може бажати людина, тобто, як мовилося, був щасливим на момент виникнення конфлікту за громадську землю між управителем і селянами. По-друге, Старицький, уводячи матір Юрка Довбиша персонажем драми, додає, своїм звичаєм, драматичної напруги, досягає емоційного тиску на глядача, мелодраматизму, а також зміщує акценти у бік соціальної боротьби за *власні* кривди, тобто наближає до реального життя сам плин драми. Можна сказати, що в цьому драматург іде за існуючою традицією зображення діяльності опришків.

До цієї традиції тяжіє і зображення панства та їх наближених слуг (мандаторів, управителів) у суто негативному плані – у драмі немає таких образів, як, наприклад, у романі повітовий голова, який, будучи при владі, вперто, чітко, беззастережно дотримується букви закону, незважаючи на скрутні обставини для краю, які можна було б покращити, трохи порушивши закон, чи адвокат, що займався справою про громадську землю, допомагав і сприяв Тарасу Бараболі у пошуках справедливості. Таким чином у драмі Старицького підсилюється вісь соціального протистояння, а вирішення проблеми про право людини із зброєю чинити суд віддано лише селянам. У романі ж Францоza підкреслюється, що проблема є актуальною, більше – пекучою щодо усіх верств населення, не виключаючи і найбільших панів у Відні, та й не тільки на той час. «Або мораль без насильства, або насильство без моралі – ця колізія, що, як відомо, була справжнім каменем спотикання для німецької класичної літератури, постає й перед Французом», – зазначає Д. С. Наливайко [8, с.350].

Тому і герой Францоza бачиться деякою мірою сконструйованим, ідеальним: кришталево чистий, з непохитною вірою в правду, з абсолютною совістю, гранично добродійний, твердий у дотриманні свого слова, тобто герой, якого важко знайти у житті. Він був авторів потрібен саме таким, адже не його недоліки повинні були підвести до підсумку про неморальність і невинуватість насильства. Образ головного героя співмірний з найбільш виразними романтичними героями. Саме романтики «схильні були брати людину в найширших масштабах, в системі стосунків з «великими реальнос-

тями» буття» [9, с.246]. Саме в романтизмі «починає переважати тип героя, для якого тривога за стан світу, почуття відповідальності за все, що в ньому відбувається, стає постійним тонутом, нормою його духовного і душевного життя» [9, с.260].

Старицький опустив усі болісні переживання і мандри героя сходами і до цісарського престолу у пошуках правди і права, і не тільки з огляду на обсяг п'єси і особливості драматургічної поетики. Традиція української драми другої половини ХІХ ст. диктувала мотивувати вчинки персонажа не роздумами, ідеями, внутрішньою духовною боротьбою, а більш зрозумілими факторами, емоційно насиченими подіями. Юрко Довбиш остаточно вирішує «збирати військо великих помстителів во ім'я Божої правди» [12, с.247], коли бачить поневіряння своєї матері. Так само смерть матері була однією із причин його відходу від боротьби: «З того часу, як матір од лиходія ганебно умерла, я чую, що Господь одступився од мене, серце здавила нудьга якась, туга безнадійна упала» [12, с.269].

Інша, головна причина його духовної поразки, показана, як і у Францоza, цілком виразно, і саме цей мотив, разом із запереченням справедливості збройної боротьби за правду, робить твір Старицького незручним і нетрадиційним: частина повсталого народу відмовляється від «чернечого» життя, від виконання заповідей, встановлених Юрком перед тим, як він зважився бути ватажком і керівником-диктатором опришків, принципів, які, він вважав, єдині можуть забезпечити відповідний рівень моральності борців за правду і здійснення самої мети – боротьби за правду: відмова від особистого щастя, відмова від особистого майна (щоб не брати чуже собі), тобто єдиною причиною їх страшної кривавої дії може бути помста за зло: «...Я проллю кров тільки там, де закон буде зламаний, бо закон найсвятіша річ на землі» [12, с.248]. Коли Довбиш дізнається про кривди, які чинять його опришки на чолі із Загнибидою (персонаж, який протистоїть протагоністові і у буденному сільському житті на початку драми) – фізичне насильство, грабіж, сексуальне насильство, розуміє, що «коли... в сім'ї братів-помстителів не зміг запровадити правди, то що ж марити про широкий світ? [12, с.269]». Гордість, вважає герой, є причиною помилки: «Я з гордоців мислив, що матиму силу заснувати велику, чесну сім'ю, яка боронитиме нещасних од напасників... [12, с.272]»; «І я, мізерний, занісся

гадками, що піднімаю по Божій волі на кривду меча! А меч той упав на безневинних і на мою голову!» [12, с.273-274].

На думку Старицького, як і Францоza, такий спосіб дій кладе відбиток на душу людини, яка зрештою деградує. «Спочатку вони займаються своїм ремеслом завжди «чесно», але так майже ніколи не триває довго. Лихе ремесло псує тіло й душу» [13, с.156], – коментує автор роману. Старицький говорить устами свого персонажа Юрка: «Розбещені, згодовані на розбоях та на гвалтах, чи ж могли вони стати чесними зборонниками бездольців?» [12, с.273]. Коли частина повсталих відділяється, Юрко просить: їх: «Одного молю вас, мої колишні друзі, не грабуйте хоч своїх братів», – на що ті відповідають: «Якраз послухаєм! Годі чернечити!» [12, с. 272-273]. Слід сказати, що не всі автори творів опришківської тематики представляли їх виключно героями. У попередній літературі є приклади неоднозначного трактування народних месників, наприклад, М. Устияновича «Страсний четвер. Повість верховинська, з місцевих поговорок» (1852), оповідання А. Вахнянина «Три недолі» (1863). Але Старицький, услід за Францозом, подає ідейний засновок заперечення збройної боротьби як такої.

Таким чином, головне змістове наповнення образу Юрка Довбиша, його протистояння частині опришків, частині селян і панамкривдникам в цілому співвідноситься з ідеями роману Францоza. Але якщо Тарас Бараболя представлений проятгом роману цілком ідеальним, то на зовнішньому малюнку образу Юрка Довбиша позначилися особливості поетики української драми 1870-1880-х рр.: театральна патетика, гіперболізація пристрастей, коли герой говорить «несамовито» [12, с. 273] або «ламаючи руки, обводить всіх божевільним поглядом» [12, с. 268]; мелодраматичне загострення переживання емоцій, аж до закликів до нечистої сили («Але що ж катам цим вчинити, яку кару придумати. Сили пекельні, навчіть!» [12, с. 268], – коли йшлося про його особисте горе – смерть матері. Але все ж опам'ятовується: «Ні, я не можу бути їм суддею, моє серце опалилося злобою, окипілося помстою. Воно повинно б битися в моїх грудях рівно для всіх...» [12, с. 269]. Мова головного героя незрідка патетично-піднесена, часом запальна, часом лірично-екзальтована («Земле моя рідна, мамо моя, закована в пута! Цілую тебе як найдорожчу святощ, пригортаю тебе до серця як найріднішу річ!

Присягаюсь тобі служити, поки буйна моя голова не схилиться, як трава під косою!», [12, с. 240]. «Юрко Довбиш» – драма, написана в традиційній для української сцени другої половини XIX ст. стилістиці. Обов'язковими є пісні і танці, у даному разі вони не домінують і не заважають слідувати за перебігом подій (усі пісні складено автором, усі виконуються в масових сценах). Для комізму є карикатурний образ мандатора, огрядного, недотепного, із постійним повторенням слів-паразитів у мовній партії. У драмі діє патологічний лиходій, прислужник пана Гнат – із селян, але не він, зрештою, рухає інтригу. Краса нареченої Юрка Тетяни виявляє, що всі пани і підпанки – ловеласи, і хочуть її ушіймати у сільце, але і не це рухає інтригу. Ці дві обставини радше умотивовують бунт, пояснюють умови життя селян-гуцулів. Інтригу рухає ідея Францоza, втілена у головному герої, його думках. Життя і діяльність героя ілюструють ідею. У його світогляді відбуваються зміни – залишаючись максимально добродійним, протягом дії він доходить висновку про неможливість насильством вчинити добро, досягти справедливості.

Юрко Довбиш – безперечно, особистість, що виділяється із свого середовища. Найчастіше надзвичайний герой мусить бути винятково красивим, сміливим, розумним, кмітливим і мати ще щось таке, що можна співвіднести із Божою благодаттю чи Божим призначенням на певну місію. Таким ми бачимо Довбуша з романтичної драми Ю. Федьковича, який, крім земної краси, сили, вправності, має суттєві міфологічні риси, насамперед – сакральний атрибут – громовий топір. Відомо, що міфологічна традиція зображати особливого, богообраного героя, царя, першопредка прекрасним, непоборним перенеслася у художній літературі, особливо у творах історичної тематики, на головного героя. У драмі Старицького лише деякими легкими штрихами підкреслено виключність, небанальність постаті Юрка. Коли гуцули влаштовують змагання на вправність володіння топірцем, тільки Юркові вдається збити гілляку, і це нікого не дивує, адже він – найкращий. Про нього розповідають: «Він на карпатського ведмеда сам на сам іде» [12, с. 216]. Дають героєві визначення – «карпатський орел». Якщо для Федьковича його ідеальний герой – вождь, месія, покликаний визволити народ найперше з-під гніту іноземців, то Старицький наближає його до реального життя. Але не можемо погодитись з Ольгою Цибаньовою,

що це «не виняткова романтична постать, а звичайнісінький гуцул, тільки хоробріший і благородніший за інших» [14, с. 111], оскільки масштаб цієї постаті не вкладається у таке визначення. І не тільки тому, що він наділений інтелігентськими рефлексіями, а тому, що, як і Тарас Бараболя «виступає героєм колізії, глибоко драматичний зміст якої виходить за межі конкретної епохи і країни» [8, с. 348].

Юрка у селі дуже шанують, називають його «батьком», хоч він молодий. «Його розум твердий і освічений», «як з книг говорить», «спасенна душа», «І щире серце. Юрко за людей і останню сорочку скине» – такі характеристики дають йому селяни [12, с. 216]. Історизм драми умовний, обставини дії можуть бути віднесені і до другої половини ХІХ ст., особливо, якщо зважити, що позитивна програма головного героя видає в ньому якоюсь мірою «нову людину» з її утопією змінити світ і суспільство за допомогою розуму, освіти, слова, добрих справ. Старицький не пояснює, звідки герой має такі знання, але ми чуємо, що гуцули йому вдячні: «А скільки нам допоміг: научив і орати як слід, і кошари городити» [12, с. 216].

«Юрко каже, що тільки працею та згодою гуцул себе найбільше зборонить» [12, с. 216]. Герой віддається громадським справам і чужому горю, не жаліючи себе. Намагається поширити знання, необхідні кожному: «Я всім кричу, щоб віспу щепили, бо гинуть від неї, як мухи, так ні... жахаються... Ох, темнота, темнота...» (12, с. 220). Ратує «за правду і за розум» [12, с. 228]. Коли зневірився у своїй місії «великого помстителя» і залишає опришків, висловлює пораду, як їм далі жити: «Учітеся, єднайтеся і молітеся, брати мої, разом. Коли у вас стане єдине тіло і єдиний дух, тоді тільки й виросте сила...» [12, с. 274]. Ці слова може пояснити репліка Степана Петраша – «нової людини» з іншої драми Старицького, «У темряві» (1892): «Ех, люди-браття, поки ви не будете купи держатись, боронити один одного, поки не перестанете кланятись скляному богу, – поти вас, як овець, стригтимуть, і не оборонить ніхто, бо самі себе даєте в руки; а один хто, хоч розірвись, – нічого не вдіє: там шайка зухів, а тут отара сліпих!» [12, с. 381]. Романтичний герой Юрко Довбиш наділений просвітницьким світоглядом, що для української літератури 1870-1890-х років не є випадковим: у ідеологічній прозі цього періоду, пише Л. Гаєвська, «головні герої є носіями певної ... тези, ідеї» і «одночасно носіями романтичного комплексу духовності» (4, с. 91).

Можливо, Старицькому придався і досвід роботи над шекспірівським образом Гамлета при створенні драми «Юрко Довбиш», адже саме перед цим він працював над його перекладом, від задуму 1873 р. до публікації у 1882 (у 1877 р. він писав Драгоманову, що переклад зробив, але «ще не зовсім виправив»)[15, с.77]. У всякому разі напрашується типологічна паралель, оскільки «Гамлет» – це твір про муки людини тонкої, щирої, цільної, якій випало неухильно вчинити, як велить звичай – помститися, і він, шукаючи можливості уникнути невластивої йому дії, не знаходить виходу – це теж трагедія шляхетної і мужньої душі. Юрко Довбиш, як і Гамлет, вважає, що має своїм обов'язком направити вивихнутий світ, хоча, якщо для Гамлета це – нещастя, то для Юрка Довбиша – чітко усвідомлена місія. Гамлет каже, що це – нещастя саме тому, думається, що не вбивством Полонія, а позитивною працею, будучи королем, міг би зробити для країни більше. Але насильство, раз розпочавшись, знищує все.

Висновки. За образом головного героя, за головною ідеєю, заради якої розгортається його страшенна внутрішня драма, твір вибивається з ряду подібних творів опришківської тематики. Вирішення головної ідеї, сама розв'язка твору не виправдовує шукання правди та її утвердження за допомогою насильства, із зброєю в руках, натомість показує, до якої глибокої духовної кризи це приводить хоч і кришталево чесну людину, яка і правди, при всіх неймовірних зусиллях, уповні не досягає.

Матеріал драми (роману) дав ґрунт авторам для виявлення своїх світоглядних позицій та розгортання їх у драматичному зіткненні з внутрішніми, особистісними факторами і зовнішніми протистояннями. Головне, що взяв Старицький з роману – суттєве, ідейне наповнення образу головного героя, драма «Юрко Довбиш» – це перенесення ідей Францоza на український ґрунт засобами традиційної української драми того часу. Образ благородного розбійника у даному разі – це для обох авторів можливість у художньому слові виразити своє шукання істини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрова Г. Порівняння як аргумент. «Своє» і «чуже» у п'єсах Михайла Старицького / Галина Александрова // Дивослово. – 2005. – №12. – С. 27-31.
2. Будівський П. Олекса Довбуш в історії, фольклорі та літературі (проблема історичної та художньої правди) / Петро Будівський. – К.: Бланк-Сервіс, 1999. – С. 267-280
3. Джурбій Т. Інсценізації та переробки Михайла Старицького: еволюція змісту / Тетяна Джурбій // Михайло Старицький як творча особистість: [Збірник праць наукової конференції «Творча індивідуальність Михайла Старицького в українському культурологічному контексті XIX – XX століть». До 170-річчя з дня народження Михайла Петровича Старицького 11-12 травня 2010 року]. – Черкаси, 2010. – С. 172-180.
4. Історія української літератури XIX століття. – У 3 кн. / [за ред. М. Т. Яценка]. – Книга третя. 70 – 90-ті роки XIX ст. – К: Либідь, 1997. – 432 с.
5. Куриленко Й. М. М. П. Старицький. (Життя і творчість) / Й. М. Куриленко. – К.: Вид-во Київського університету, 1960. – 64 с.
6. Левчик Надія. Історична проза М. Старицького (далекі образи – близькі ідеї) / Надія Левчик // Слово і час. – 1990. – №12 – С. 38-44.
7. Левчик Надія. Михайло Старицький: багатогранність таланту / Надія Левчик // Дивослово. – 2005. – № 12. – С.20-26.
8. Наливайко Д. К.-Е. Француз і його роман «За правду». / К.-Е. Француз; післямова Дмитра Наливайка // Карл-Еміль Француз. За правду: [роман]. – К.: Дніпро, 1972. – С. 342-351.
9. Наливайко Д. С. Искусство: направления, течения, стили / Д. С. Наливайко – К.: Мистецтво, 1981. – 287 с.
10. Поліщук В. Т. Вибране. Т. 1. Мій Михайло Старицький / В. Т. Поліщук – Черкаси: видавець Ю. А. Чабаненко, 2013. – 358 с.
11. Рихло П. В. Карл Еміль Француз і український світ / П. В. Рихло // Питання літературознавства. Науковий збірник. Вип. 8 (65). – Чернівці: Рута. – 2002. – С. 17-27.
12. Старицький Михайло. Твори: в 6 т. – К.: Дніпро. –Т. 3. – Драматичні твори. – 1989. – 527 с.
13. Француз Карл-Еміль. За правду: [роман] / Карл-Еміль Француз – К.: Дніпро, 1972. – 351 с.
14. Цибаньова Ольга. Лаври і терни... Життєвий і творчий шлях Михайла Старицького / Ольга Цибаньова. – К.: Український державний центр культурних ініціатив. – 1996. – 187 с.
15. Шаповалова М. С. Шекспір в українській літературі / М. С. Шаповалова. – Львів: Вища школа, 1976. – 212 с.

Одержано редакцією – 12.11.2015

Прийнято до публікації – 10.12.2015

Summary. *Shubravska O. Noble highwayman's image from Mykhailo Starytsky drama «Yurko Dovbysh».* This article is an attempt to explore a noble highwayman's image peculiarities from Mykhailo Starytsky drama «Yurko Dovbysh», its correspondence to Taras Barabolya's image from K.-E. Francoz novel «For truth» on base of which this drama was created, and its conformity to national literature tradition in picturing Karpadian revengers. The conclusion is that this image is the main pivot of that drama and serve to prove the idea that violence is not right even in struggle for justice and law. The author took an idea of protagonist's image and its content from the novel «For truth» after K.-E. Francoz, but incorporated it in traditional Ukrainian drama of XIX century using its special means: high emotional level, theatricality, spectacularity, melodrama's effects. Romantic hero with Enlightenment worldview base his life on Christian commandments and his language contains reminiscences from Bible. This image evokes association to historical Dovbush and his literary interpretations and also it has features of the «new man» from Ukrainian literature 1870-1890 years. Drama «Yurko Dovbush» is an example of drama of idea, because the main dramatist's purpose is to prove an idea. Analysis of noble highwayman's image from Mykhailo Starytsky drama «Yurko Dovbysh» is an opportunity to see author's spirit peculiarities and to show new features of his creative work.

Key words: Ukrainian drama of the second half of the XIX century, Mykhailo Starytsky, noble highwayman, Dovbush, ideal hero, romantic hero, «new man», immorality of violence, K.-E. Francoz.